

Τα Δικαιώματα του Παιδιού ως πρόκληση για κοινωνική δικαιοσύνη

**Βασίλειος Πανταζής, Λέκτορας Π.Τ.Π.Ε., Πανεπιστημίου Θεσσαλίας
Παναγιώτης Μανιάτης, Διδάσκων Π.Δ. 407/1980 Π.Τ.Δ.Ε.,
Πανεπιστημίου Αθηνών**

Περίληψη

Η παιδοκεντρική έννοια των ανθρωπίνων δικαιωμάτων προέκυψε κατά την περίοδο της ευρωπαϊκής αναγέννησης προς το τέλος του δέκατου πέμπτου και αρχές του δέκατου έκτου αιώνα. Ως ανθρώπινα όντα, τα παιδιά έχουν δικαίωμα σε όλα τα δικαιώματα που εγγυώνται η Οικουμενική Διακήρυξη των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (UDHR) και διάφορες Συμβάσεις. Τα παιδιά υφίστανται πολλές από τις παραβιάσεις των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού που υιοθετήθηκε ομόφωνα από τη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου του 1989 είναι η ευρύτερα επικυρωμένη Σύμβαση στην ιστορία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων. Εκθέτει ένα ευρύ φάσμα πρόνοιας που καλύπτει τα αστικά δικαιώματα και τις ελευθερίες, το οικογενειακό περιβάλλον, την υγεία και την ευημερία, την εκπαίδευση, τον ελεύθερο χρόνο, τις πολιτιστικές δραστηριότητες και πρόσθετα μέτρα προστασίας.

Abstract

A more child-centered concept of human rights began to emerge from the European Renaissance in the late fifteenth and early sixteenth century. As human beings, children are entitled to all the rights guaranteed by the Universal Declaration on Human Rights (UDHR) and the various covenants that have developed from it. Children suffer many of the same human rights abuses. The Convention on the Rights of the Child (CRC) is the most widely ratified human rights treaty in history. It sets forth a wide range of provisions that encompass civil rights and freedoms, family environment, basic health and welfare, education, leisure and cultural activities and special protection measures.

Εισαγωγή

Τα Δικαιώματα του Ανθρώπου με την αμετάκλητη αξίωσή τους στην οικουμενική τους διάσταση ισχύουν κατεξοχήν για τα παιδιά, για πρόσωπα δηλαδή που έχουν ανάγκη ιδιαίτερης προστασίας. Τα παιδιά είναι οι πρώτοι φορείς των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων και οι πρώτοι παραλήπτες της Εκπαίδευσης στα Ανθρώπινα Δικαιώματα. Μόνο αν τα παιδιά αναπτύξουν συνείδηση των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου, μπορούν ως ενήλικες να τα αντιλαμβάνονται και να τα προασπίζουν. Είναι σημαντικό, λοιπόν, τα παιδιά να συνειδητοποιήσουν ότι οι ελευθερίες τους και τα δικαιώματά τους έχουν τα σύνορά τους στις ελευθερίες και τα δικαιώματα των άλλων.

Τα Δικαιώματα του Παιδιού παρέχουν τη δυνατότητα οικοδόμησης μιας γέφυρας αλληλεγγύης σε αυτά τα παιδιά του κόσμου, των οποίων τα δικαιώματα παραβιάζονται μέσα από την πορνεία, την πορνογραφία, την κάθε είδους εκμετάλλευση, τον πόλεμο.

Η αρχή μιας συζήτησης γύρω από τα Δικαιώματα του Παιδιού δεν μπορεί να προσδιοριστεί ακριβώς. Ωστόσο, είναι γνωστό ότι η Διακήρυξή τους έλαβε χώρα επισήμως

πριν από 85 χρόνια. Στο σημείο αυτό τίθενται τα εξής ερωτήματα: Τι σημαίνει «Δικαιώματα του Παιδιού» σε ιστορική αλληλουχία της συζήτησης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα; Και, επίσης, τι σημαίνει «Δικαιώματα του Παιδιού» στην εξέλιξη της παιδαγωγικής σκέψης και δράσης; Δεν αποκτά η ιστορική διάσταση της συζήτησης για τα Δικαιώματα του Παιδιού ένα συγκεκριμένο υπόβαθρο ερμηνείας μέσα από την ιστορική εξέλιξη της παιδικής ηλικίας; Και πώς διάκειται η διεθνής κοινότητα στα παραπάνω ερωτήματα;

Προφανώς διάφορες συζητήσεις συμβάλλουν από κοινού και εγείρουν μια συνεχώς αυξανόμενη ευαισθητοποίηση για την αντίληψη ότι τα παιδιά είναι άνθρωποι με όλα τα δικαιώματα. Βέβαια, ακόμα και σήμερα διατυπώνονται τα Δικαιώματα του Παιδιού από τους ενήλικες. Δεν είναι όμως καιρός να λάβουν το λόγο τα ίδια τα παιδιά;

1. Τα Δικαιώματα του Παιδιού είναι Ανθρώπινα Δικαιώματα

Στις 26 Σεπτεμβρίου 1924 η Πέμπτη Γενική Συνέλευση της Κοινωνίας των Εθνών – πρόδρομος του σημερινού Ο.Η.Ε., συσταθείσα το 1920 – υιοθέτησε στη Γενεύη την πρώτη Διεθνή Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Οι παιδαγωγικές συζητήσεις για τα δικαιώματα αυτοδιάθεσης του παιδιού ήταν ήδη σε πλήρη εξέλιξη (DeMause, 1997). Μεταξύ των Μεταρρυθμιστικών-Παιδαγωγικών Αρχών της Παιδαγωγικής «από το παιδί» (*von Kinde aus*) βρίσκεται στη βιβλιογραφία για τα Δικαιώματα του Παιδιού προπάντων η Ellen Key με το ήδη από το 1900 δημοσιευμένο και έως το 1910 πολλές φορές επανεκδιδόμενο βιβλίο της «Ο Αιώνας του Παιδιού» (Key, 1992). Πέντε έτη μετά από τη Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού στη Γενεύη το 1929, έτος της παγκόσμιας οικονομικής κρίσης, ακολούθησε το μέχρι σήμερα επίκαιρο έργο του Janusz Korczak: «Σεβασμός στο Δικαίωμα του Παιδιού» (Korczak, 1994). Τι ήταν όμως αυτό που οδήγησε τελικώς τη Γενική Συνέλευση της Κοινωνίας των Εθνών να ασχοληθεί με αυτό το θέμα;

Μέρη του καταλόγου των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της *Γαλλικής Διακήρυξης των Δικαιωμάτων του Ανθρώπου και του Πολίτη* το 1789 αποτέλεσαν τον 19^ο αιώνα συστατικό στοιχείο διαφόρων συνταγμάτων (Heydelmeyer, 1997). Την προάσπιση των τότε διαδεδομένων Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων διασφάλισαν τα κράτη με συγκεκριμένα μέτρα της Κοινωνίας των Εθνών. Επρόκειτο για μέτρα που αφορούσαν την απαγόρευση του δουλεμπορίου, την προάσπιση των ατόμων από τη θρησκευτική έλλειψη ανεκτικότητας (Σύμβαση των Βερσαλλιών 1871 και του Βερολίνου 1878), την προάσπιση των γυναικών και των κοριτσιών από το εμπόριο, καθώς επίσης και τη συγκρότηση ενός ανθρωπιστικού δίκαιου του πολέμου (Carle, 1998).

Ωστόσο, οι κατάλογοι των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων δεν θα μπορούσαν να μεταγγιστούν τόσο απλά στην πολιτική πραγματικότητα. Κατά την οικονομική κρίση (1929) τα Κοινωνικά Δικαιώματα φάνηκαν να χάνουν τη λειτουργική τους αξία. Όλο και περισσότερο αντιλαμβανόταν κάποιος την αναγκαιότητα η προστασία των παιδιών να τοποθετηθεί πέρα από την απαγόρευση της παιδικής εργασίας και προπάντων κάτω από κρατική εποπτεία (Veerman, 1992), όπως εκφραζόταν π.χ. στο νορβηγικό νόμο για τη φροντίδα των παραμελημένων παιδιών από το έτος 1892 ή στο γερμανικό νόμο για τους εφήβους (PJWG) του 1922/24 (Plewig, 1994).

Συγχρόνως, ζητήματα των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αποτέλεσαν θέμα των επιστημονικών συζητήσεων για την κοινωνία. Όσον αφορά στην ελευθερία μεμονωμένων βιοτικών τομέων από την πλευρά του νομικού θετικισμού, π.χ. της θρησκευτικής ελευθερίας, ο άνθρωπος θεωρήθηκε από σοσιαλιστές και κομμουνιστές διανοούμενους (Feuerbach, Marx, Engels) κοινωνική προσωπικότητα. Για τον λόγο αυτό όφειλε να εξοπλιστεί με το δικαίωμα στην ανάπτυξη όλων των δυνάμεών του (Carle, 1998).

Μία ιδιαίτερα εκτενής συζήτηση εκείνη την περίοδο, επίσης επηρεασθείσα από την Μεταρρυθμιστική Παιδαγωγική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού το 1918, προήλθε από την προλεταριακή πολιτισμική επανάσταση στην τότε Σοβιετική Ένωση (Carle, 1998). Μεταξύ άλλων αφορούσε στο Δικαίωμα του Παιδιού να επιλέξει την εκπαίδευσή του και να αποχωριστεί τους γονείς του, εάν αυτοί δεν το ενθαρρύνουν και δεν το υποστηρίζουν.

Η Διακήρυξη περιείχε την αξίωση το κράτος να μεριμνά για τις βασικές υλικές ανάγκες του παιδιού. Στο παιδί ανήκε το δικαίωμα για μία πολύπλευρη παιδεία και εκπαίδευση σύμφωνα με τις ατομικές του ικανότητες και γι' αυτό το σκοπό έπρεπε να δημιουργηθούν κατάλληλα ιδρύματα. Η Διακήρυξη αναγνώριζε συγχρόνως το δικαίωμα στα παιδιά να εγκαταλείψουν τα ακατάλληλα ιδρύματα.

Τα παιδιά θα έπρεπε, έτσι όριζε η Διακήρυξη, να συμμετέχουν στην κοινωνική εργασία αναλόγως των δυνατοτήτων τους, έτσι ώστε να αποκτούν το συναίσθημα του ενεργού διαμορφωτή της κοινωνικής ζωής. Τα παιδιά έπρεπε να είναι νομικά ισότιμα με τους ενήλικες, σε ό,τι αφορά στη θρησκευτική ελευθερία, την ελευθερία έκφρασης της γνώμης και της ελευθερίας γενικά. Συγχρόνως, τα παιδιά όφειλαν να μάθουν να συμπεριφέρονται κατά τέτοιο τρόπο ώστε να μη βλάπτουν την κοινωνία συνολικά. Σε περίπτωση παραβατικότητας δεν επιτρεπόταν να τιμωρούνται με κράτηση, αλλά έπρεπε να λαμβάνουν κατάλληλη εκπαίδευση και κοινωνική επανένταξη (Carle, 1998).

Σε αυτή την αισιόδοξη και προσανατολισμένη στη χειραφέτηση μεταπολεμική περίοδο (Α΄ Παγκόσμιος Πόλεμος) προέκυψε το 1923 το προσχέδιο για την πρώτη διεθνή Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού που συνετάχθη τελικώς το 1924 από την Πέμπτη Γενική Συνέλευση της Κοινωνίας των Εθνών. Επρόκειτο για μία διετή εργασία με πρωτοβουλία της Eglantyne Jebb της Ένωσης Σώστε τα Παιδιά Διεθνώς. Σε μια πρώτη διεθνή συνεργασία των εθνικών οργανώσεων βοήθειας παιδιών διατυπώθηκε, δημοσιεύθηκε, μεταφράστηκε σε πολυάριθμες γλώσσες και υπεγράφη από όλα τα μέλη στις 17 Μαΐου 1923. Ένα έτος αργότερα αποδέχτηκαν πενήντα κράτη της Κοινωνίας των Εθνών την αποκαλούμενη Διακήρυξη της Γενεύης (Carle, 1998).

Είναι εμφανές ότι αυτή η Διακήρυξη αποτελεί ένα συνοπτικό κείμενο συμβιβασμού. Ενώ το άρθρο 1 διακηρύσσει το δικαίωμα κάθε παιδιού να ζει σε κατάλληλες συνθήκες για τη φυσική και νοητική ανάπτυξή του, το άρθρο 2 αξιώνει τη βοήθεια για τα παιδιά, τα οποία βρίσκονται ήδη σε δύσκολες καταστάσεις στη ζωή. Το άρθρο 3 αναφέρει ότι τα παιδιά σε καιρό κοινωνικής αναταραχής πρέπει να ενισχύονται ή να βοηθούνται πρωταρχικώς από άλλους πολίτες. Το άρθρο 4 διακηρύσσει ότι η παιδική εργασία σε κάθε παραλλαγή είναι αξιοκαταφρόνητη και αξιώνει να προστατεύονται τα παιδιά από την εκμετάλλευση. Το άρθρο 5 συνιστά μία εκπαίδευση για το συνάνθρωπο.

Η Διακήρυξη αυτή με τα πέντε άρθρα της αντιλαμβάνεται τα παιδιά μόνο ως «μικρά αντικείμενα για προστασία». Αυτά πρέπει να προστατεύονται, να διατρέφονται και να εκπαιδεύονται. Πείνα, ένδεια, βοήθεια και εκμετάλλευση αποτελούν τις αποφασιστικές λέξεις.

Κατά συνέπεια η Διακήρυξη της Γενεύης οριοθετεί σε γενικές γραμμές μόνο εκείνα τα Δικαιώματα του Παιδιού που πρέπει να τηρούνται αναλόγως των περιστάσεων, επίσης σε περιόδους έκτακτης ανάγκης. Με την υιοθέτησή της τα υπογραφόμενα κράτη αναγνώρισαν ότι το κύριο μέλημά τους πρέπει να είναι η εφαρμογή αυτής. Έθεσαν το ερώτημα ποιος θα τεκμηριώσει και θα συντονίσει αυτή την εφαρμογή (Bueren, 1995). Η Κοινωνία των Εθνών δημιούργησε μια επιτροπή για την προστασία των παιδιών. Ένας από τους δύο αντιπροσώπους αυτής της επιτροπής ήταν η Eglantyne Jebb. Τα υιοθετημένα Δικαιώματα του Παιδιού δεν ήταν εντούτοις διεθνώς εναγώγιμα, λόγω έλλειψης αρμοδιότητας ενός διεθνούς θεσμού (Carle, 1998).

Πριν και μετά από αυτή την πρώτη Διεθνή Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού υπήρξαν τόσο εθνικές και περιφερειακές προτάσεις σε πολιτικό επίπεδο όσο και αντίστοιχες με παιδαγωγικό ή φιλοσοφικό υπόβαθρο. Συγχρόνως υπήρχε το όραμα και οι προσδοκίες, οι οποίες σήμερα, με βάση τη Χάρτα των Δικαιωμάτων του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών του 1989, αποτελούν και στην Ελλάδα θετικό δίκαιο.

2. Από τη Διακήρυξη της Γενεύης στη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού

Τα Ανθρώπινα Δικαιώματα και τα Δικαιώματα του Παιδιού της Κοινωνίας των Εθνών δεν διέθεταν εκείνη την περίοδο καμία διεθνή ισχύ, αν και τα 60 κράτη μέλη τα ίδια είχαν επιβάλλει σαφείς δεσμεύσεις. Αυτή η εξέλιξη είχε γίνει ορατή στην ανάπτυξη ενός

συστήματος προστασίας των μειονοτήτων ή στην ίδρυση ενός διεθνούς γραφείου εργασίας. Οι αντιλήψεις για την προώθηση και εφαρμογή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων δεν απέτρεψαν ούτε τη γενοκτονία εθνοτικών πολιτισμικών ομάδων από το φασισμό, ούτε τον περιορισμό άλλων δικαιωμάτων (Ellger-Rüttgardt, 1987). Κάτω από τα ολοκληρωτικά καθεστώτα στην Ευρώπη και κατά τη διάρκεια του Δευτέρου Παγκοσμίου Πολέμου κατέρρευσαν τελικά οι βασικές αρχές των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

Ο εθνικοσοσιαλισμός και ο Δεύτερος Παγκόσμιος Πόλεμος είχαν ως αποτέλεσμα η συζήτηση για τα Δικαιώματα του Παιδιού να εξαντληθεί και να στραφεί είτε στους κινδύνους που αντιμετώπιζαν τα παιδιά λόγω του πολέμου ή στη λήψη αποτελεσματικών μέτρων με τη λήξη του πολέμου (Veerman, 1992). Έτσι, στις 12 Απριλίου του 1942, οι ειδικοί εκπαίδευσης των 19 συμμετεχόντων κρατών στη Διάσκεψη της Νέας Εκπαίδευσης στο Λονδίνο υιοθέτησαν τον *Παιδικό Χάρτη για τον Μεταπολεμικό Κόσμο (Children's Charter for the Post-War-World)* (Veerman, 1992). Η Διακήρυξη αυτή παρέμεινε αρκετά αόριστη στις αξιώσεις της, πρόβαλε όμως σαφώς την άποψη ότι ένα καλό εκπαιδευτικό σύστημα πρέπει να λαμβάνει υπόψη του τις ιδιαίτερες ανάγκες των παιδιών. Εκτός από μία ικανοποιητική μέριμνα για τα παιδιά αξιώνει η Διακήρυξη ίσες ευκαιρίες για όλα τα παιδιά και το δικαίωμα ολοήμερης σχολικής εκπαίδευσης. Με αυτήν τα συμμετέχοντα κράτη τοποθετήθηκαν σαφώς ενάντια στην ιδεολογία του εθνικοσοσιαλισμού.

Ήδη το 1946 η *Διεθνής Ένωση για την ευημερία των παιδιών (International Union for Child Welfare)* που προέκυψε εν μέρει από τη *Διεθνή Ένωση Σώστε τα Παιδιά (Save the Children International Union)* επεδίωξε να αποκτήσει από τα μέλη της Οικονομικής και Κοινωνικής Επιτροπής (ECOSOC) των Ηνωμένων Εθνών αναγνώριση της Διακήρυξης της Γενεύης. Ύστερα από προσπάθεια αποφασίστηκαν το 1948 μικρές αλλαγές στη διατύπωση. Η συζήτηση για το εάν απαιτείται μια ειδική Διακήρυξη για τα Δικαιώματα του Παιδιού ή ενσωμάτωση αυτών στα Ανθρώπινα Δικαιώματα διήρκεσε περαιτέρω εννέα έτη, μέχρι τελικά την κατάθεση στη Γενική Συνέλευση των Ηνωμένων Εθνών στις 20 Νοεμβρίου 1959 μιας εκτεταμένης Διακήρυξης (Veerman, 1992, Hövel, 1993).

Ωστόσο, η Διακήρυξη αυτή του 1959 παρέμεινε μη δεσμευτική, όπως η πρώτη Διεθνής Διακήρυξη των Δικαιωμάτων του Παιδιού του 1924, επειδή ακριβώς δεν ήταν διεθνώς εναγώγιμη.

Το 1978 η Πολωνία πρότεινε στα Ηνωμένα Έθνη, για το Διεθνές Έτος του Παιδιού το 1979, να υιοθετήσουν μια διεθνή συμφωνία, η οποία θα όφειλε να προάγει τα Δικαιώματα του Παιδιού σε δεσμευτικό διεθνές δίκαιο. Για το υποβληθέν σχέδιο άρχισε μια περαιτέρω συζήτηση δέκα ετών, στην οποία ωστόσο συμμετείχε τακτικά μόνο μια μικρή ομάδα των τότε 158 κρατών μελών των Ηνωμένων Εθνών. Έτσι έλαβαν μέρος από τις «αναπτυσσόμενες χώρες» η Αργεντινή, η Βραζιλία, η Κεντροαφρικανική Ένωση, εκ μέρους του Σύμφωνου της Βαρσοβίας συμμετείχαν η Πολωνία και η ΕΣΣΔ, από τα δυτικά βιομηχανικά κράτη η Αυστραλία, ο Καναδάς, η Γαλλία, η Νορβηγία, η Μεγάλη Βρετανία και οι ΗΠΑ. Οι εσφαλμένες ερμηνείες στην περίπτωση των μεταφράσεων, καθώς επίσης και οι διαφορετικές θρησκευτικές και πολιτισμικές αντιλήψεις, οδήγησαν απρόβλεπτα σε αδιέξοδο και σε καθυστερήσεις. Ως παράδειγμα μπορεί να αναφερθεί η αυστηρή σύσταση της Κίνας στην Αλγερία, στο Ιράκ και στο Μαρόκο στο αίτημά της για ίσα Δικαιώματα τόσο των παιδιών από γάμο όσο και αυτών των εξώγαμων (Veerman, 1992). Επίσης υπήρξαν αντιπαραθέσεις μεταξύ της Πολωνίας και των ΗΠΑ. Η Πολωνία επιθυμούσε την παροχή περισσότερων ουσιαστικών δικαιωμάτων (π.χ. αξίωση για καλύτερα μέσα επανένταξης) ενώ οι ΗΠΑ μάλλον ιδεατά δικαιώματα (π.χ. ελευθερία έκφρασης γνώμης). Παράλληλα το 1983 μια ομάδα Μη Κυβερνητικών Διεθνών Οργανισμών επεδίωξε να συμβάλει στην πρόοδο των διαπραγματεύσεων και των αποφάσεων της Ομάδας Εργασίας των Ηνωμένων Εθνών.

Στις 5 Φεβρουαρίου του 1988 πραγματοποιήθηκε τελικά η ψήφιση του κειμένου της Σύμβασης των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Στις 8 Μαρτίου του 1989 η επιτροπή των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων των Ηνωμένων Εθνών επικύρωσε το σχέδιο, ενώ στις 20 Νοεμβρίου η 61^η Ολομέλεια των Ηνωμένων Εθνών υιοθέτησε τη Σύμβαση (Hövel, 1993). Στις 21 Οκτωβρίου 1991 τη Σύμβαση των Δικαιωμάτων του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών είχαν επικυρώσει ήδη εκατό χώρες. Έως σήμερα έχει επικυρωθεί από 191 χώρες. Η Ελλάδα την επικύρωσε στις 2 Δεκεμβρίου του 1992 με τον Ν.2101/92. Ν. 2101/92 (ΦΕΚ Α' 192).

Η Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού μπορεί να χωριστεί στις εξής τρεις

κατηγορίες:

- *Προστασία (protection)*

Τα παιδιά πρέπει να απολαμβάνουν το δικαίωμα της προστασίας, επειδή είναι πιο εύλωτα και αναγκαστικά εξαρτώμενα από τους ενήλικες. Στην προστασία περιλαμβάνεται το δικαίωμα της ζωής, της επιβίωσης, της ανάπτυξης και της προστασίας από τη βία, την παραμέληση, την κακοποίηση και την εκμετάλλευση.

- *Πρόνοια (provision)*

Η κατηγορία αυτή περιλαμβάνει το δικαίωμα στην ενημέρωση, στην κοινωνική ασφάλεια, στην υγεία και στην εκπαίδευση.

- *Συμμετοχή (participation)*

Αυτό είναι και το πιο «επαναστατικό μέρος» της Σύμβασης, καθώς αναγνωρίζει το δικαίωμα του παιδιού να λαμβάνει μόνο του αποφάσεις και να συμμετέχει σε διάλογο (Verhellen, 2006). Η συμμετοχή αυτή προϋποθέτει ελευθερία έκφρασης, σκέψης και συνείδησης του παιδιού. Επίσης, σημαντική είναι και η προστασία της ιδιωτικής ζωής των παιδιών, καθώς και η ελευθερία στην κοινωνική τους ζωή.

Με τη Σύμβαση του 1989 το παιδί αναγνωρίζεται πλέον ως μια ιδιαίτερη προσωπικότητα άξια σεβασμού και πρέπει να αντιμετωπίζεται ως μια ξεχωριστή κοινωνική ομάδα και όχι πια ως αντικείμενο υπό προστασία. Αυτή η νέα προσέγγιση δημιουργεί ψυχολογικές και κοινωνιολογικές διαφοροποιήσεις, ιδιαίτερα στην εκπαίδευση. Τα κράτη οφείλουν να ενημερώσουν τους πολίτες, ενήλικες και παιδιά, για τα νέα δεδομένα που προκύπτουν λόγω της Σύμβασης, καθιστώντας την έτσι πιο δυνατή και σταθερή (Verhellen, 1996).

Για την τήρηση της Σύμβασης οφείλουν τα συμβαλλόμενα κράτη να υποβάλουν έκθεση εντός δύο ετών μετά από την έναρξη ισχύος της Σύμβασης και στη συνέχεια κάθε πέντε έτη στην επιτροπή για τα Δικαιώματα του Παιδιού των Ηνωμένων Εθνών. Σχετικά με αυτό επαγρυπνεί σε κάθε μια από τις χώρες προσχώρησης μια εθελοντική ομάδα από τις Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις που ονομάζεται «*National Coalition*» (*Εθνικός Συνασπισμός*).

3. Δικαιώματα του Παιδιού, Κοινωνική Δικαιοσύνη και Εκπαίδευση

Η ανάλυση της συζήτησης για τα Δικαιώματα του Παιδιού φανερώνει μία σαφή τάση της παγκόσμιας κοινωνίας με αφετηρία την προστασία των παραμελημένων παιδιών, τη φιλανθρωπική πρόνοια, την ευημερία των παιδιών και το πολιτικό σχέδιο, το οποίο θεωρεί τα παιδιά ως υποκείμενα που είναι σε θέση να γνωρίζουν και να διατυπώνουν τα δικαιώματά τους, υπό την προϋπόθεση ότι τους παρέχονται οι κατάλληλες ευκαιρίες και δυνατότητες (Steindorff, 1994).

Με τη διεθνοποίηση των οικονομικών σχέσεων και του νομικού καθεστώσ προήχθη ακόμη η συζήτηση για τα Δικαιώματα του Παιδιού, αρχίζοντας με τη Διακήρυξη της Γενεύης, σε ένα υπερεθνικό επίπεδο (Dorsch, 1994). Το Συμβούλιο της Ευρώπης προώθησε το δικό του «Πολιτικό Πρόγραμμα Παιδικής Ηλικίας» (1992-1995) (Council of Europe 1996) και καθιέρωσε μια περαιτέρω τελεσίδικη δέσμη νομοσχεδίων στην Ευρώπη.

Μέσα από τη διεθνοποίηση και την πολιτικοποίηση της συζήτησης για τα Δικαιώματα του Παιδιού δεν μειώθηκαν παρά ταύτα οι πιθανότητες αδικίας των θιγόμενων παιδιών. Χρειάστηκε αρχικά η δημιουργία ιδρυμάτων τα οποία μέχρι σήμερα δεν έχουν επιτύχει ικανοποιητικά τους στόχους τους (Salgo, 1996). Επίσης, ως επακόλουθο του Χάρτη της Οτάβα και ιδιαίτερα της *AGENDA 21* αναπτύχθηκαν πρωτοβουλίες γύρω από το θέμα των Οικολογικών Δικαιωμάτων του Παιδιού (Dokumentation des Kongresses Ökologische Kinderrechte 1994, Giebel, 1996).

Σε πολιτικοοικονομικό επίπεδο συμπεριελήφθησαν τα Δικαιώματα του Παιδιού τα τελευταία χρόνια στην ημερήσια διάταξη. Το 1996 ο ίδρυθείς το 1919 Διεθνής Οργανισμός Εργασίας (ILO) με 174 κράτη μέλη σήμερα δημοσίευσε την έρευνα «*Παιδική Εργασία – Στοιχεύοντας το Ανήκεστο*». Η έρευνα αυτή επρόκειτο να χρησιμεύσει ως προετοιμασία για τη

διατύπωση μιας νέας (ILO) Σύμβασης ενάντια στην παιδική εργασία. Η Σύμβαση αυτή προετοιμάστηκε σε επανειλημμένες διασκέψεις και υιοθετήθηκε το 1999 από το Διεθνή Οργανισμό Εργασίας (ILO) (Carle, 1998). Όμως, ακόμη και σήμερα, σε όλο τον κόσμο υπάρχουν περίπου 317 εκατομμύρια οικονομικά ενεργά παιδιά ηλικίας 5-17 ετών, από τα οποία τα 218 εκατομμύρια εμπλέκονται σε κάποια μορφή παιδικής εργασίας. Από τα τελευταία, τα 126 εκατομμύρια εργάζονται κάτω από επικίνδυνες συνθήκες, σε επιβλαβείς ή επικίνδυνες εργασίες όπως σε ορυχεία και εργοστάσια ή εκτίθενται σε επικίνδυνες ουσίες όπως χημικά και γεωργικά εντομοκτόνα. Σχεδόν τα 5,7 εκατομμύρια από αυτά τα παιδιά εργάζονται σε ιδιαίτερα αποτρόπαιες συνθήκες, εξαναγκασμένα σε καταναγκαστική εργασία λόγω χρεών ή σε δουλεία (UNICEF, 2008). Η μοίρα των 317 εκατομμυρίων παιδιών που εργάζονται παγκοσμίως κάτω των 17 ετών οδηγεί σε αυξανόμενη κριτική της παγκόσμιας κοινής γνώμης. Για την καταπολέμηση της παιδικής εργασίας η εκπαίδευση είναι το πιο αποτελεσματικό μέτρο και ο ακρογωνιαίος λίθος της στρατηγικής της UNICEF.

Ακολουθώντας κάποιος τη συζήτηση των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τα Παιδιά τα τελευταία 85 χρόνια, μπορεί να αναφέρει σχετικά με την εφαρμογή των Θεμελιωδών Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων για τα Παιδιά ότι οι ευρωπαϊκές χώρες βρίσκονται ήδη πολύ «μακριά» έναντι των φτωχών χωρών της Ασίας και της Αφρικής. Οφείλουμε λοιπόν να βοηθάμε μόνο «τον Τρίτο Κόσμο» ή έχουμε επίσης ενώπιόν μας ακόμα σημαντικά βήματα ανάπτυξης στην υπόθεση των Δικαιωμάτων του Παιδιού;

Σε διεθνές επίπεδο έχουν δημιουργηθεί ομάδες για την προάσπιση των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Από 11 έως 15 Αυγούστου του 1997 πραγματοποιήθηκε στη Λίμα του Περού η *πρώτη συνεδρίαση των εργαζομένων παιδιών του κόσμου*, η οποία διατύπωσε τα ακόλουθα: «Αξιόνομη ισότιμη συμμετοχή στη Γενική Συνέλευση του ILO το έτος 1998 και σε όλες τις Διεθνείς Διασκέψεις, όπου γίνεται λόγος για τους νόμους και τα κοινωνικά μέτρα, τα οποία αφορούν τα εργαζόμενα παιδιά και τους νέους, σύμφωνα με τους όρους των δέκα σημείων μας στο Kunderpur (Ινδία):

Ναι στην ΕΚΤΙΜΗΣΗ της εργασίας, όχι στην εκμετάλλευση!

Ναι στην ΠΡΟΣΤΑΤΕΥΟΜΕΝΗ εργασία, όχι στην κακομεταχείριση και την κατάχρηση!

Ναι στην εργασία υπό ΑΝΘΡΩΠΙΝΕΣ ΣΥΝΘΗΚΕΣ, όχι στις απάνθρωπες συνθήκες εργασίας!

Ναι στο ΔΙΚΑΙΩΜΑ ΓΙΑ ελεύθερη ΕΡΓΑΣΙΑ, όχι στην αναγκαστική εργασία!» (terre des hommes, 1997).

Τριάντα εννέα παιδιά από τις χώρες της G8 (των ισχυρότερων χωρών του κόσμου) αλλά και τον αναπτυσσόμενο κόσμο, συναντήθηκαν στην τέταρτη ετήσια Σύνοδο «Junior 8» στην πόλη Τσιτόσι στην Ιαπωνία (Ιούλιος 2008). Μετά από συνεχείς συνεδριάσεις τα παιδιά κατέληξαν στη διαμόρφωση μιας Διακήρυξης που παρέδωσαν στους ηγέτες της G8. Η Διακήρυξη περιελάμβανε προτάσεις για δράση σε 3 βασικούς τομείς:

- Κλιματική Αλλαγή,
- Παιδική Επιβίωση, μολυσματικές ασθένειες και AIDS και
- Φτώχεια και ανάπτυξη, με ιδιαίτερη έμφαση στην Αφρική.

Η Διακήρυξη καταλήγει: «Ζητάμε την υποστήριξη και την ενθάρρυνσή σας για την εφαρμογή των λύσεών μας και ελπίζουμε πως θα αναγνωρίσετε τον αλληλένδετο χαρακτήρα όλων των επιμέρους θεμάτων όπως επίσης και τη σπουδαιότητα της άμεσης δράσης. Αναγνωρίζοντας πως όλοι έχουμε ένα ρόλο να παίζουμε στη θετική εξέλιξη αυτού του κόσμου, αποφασίσαμε να συμπληρώσουμε τις προτάσεις μας με ένα σχέδιο δράσης και βήματα για την επόμενη φάση. Μαζί, ας μετατρέψουμε τις ιδέες των νέων σε δράσεις και όχι μόνο λόγια» (UNICEF, 2008).

Σύμφωνα με την Έκθεση (2007) – την πρώτη ολοκληρωμένη αξιολόγηση – του Ερευνητικού Κέντρου Innocenti της UNICEF στη Φλωρεντία που επικεντρώνεται στην ευημερία των παιδιών και των νέων στις οικονομικά προοδευμένες χώρες του κόσμου, η θέση της Ελλάδας είναι:

- *Υλική ευημερία*: Η Ελλάδα βρίσκεται στη μέση περίπου της κατάταξης με 12,4%.
- *Παιδική υγεία και ασφάλεια*: Η Ελλάδα στον τομέα της υγείας και ασφάλειας κατατάσσεται 18η μεταξύ των 21 χωρών για τις οποίες υπάρχουν συγκρίσιμα στοιχεία.
- *Εκπαίδευση*: Η Ελλάδα κατατάσσεται 16η.

Στο σύνολό της, η έκθεση ορόσημο δείχνει πως μεταξύ όλων των 21 χωρών του ΟΟΣΑ υπάρχουν βελτιώσεις που μπορούν να γίνουν και πως καμία χώρα του ΟΟΣΑ ξεχωριστά δεν υπερέρχει, ενώ όλες οι χώρες έχουν αδυναμίες που πρέπει να αντιμετωπιστούν (UNICEF, 2007). Η UNICEF επισημαίνει πως κάθε παιδί έχει δικαίωμα να προστατεύεται από οικονομική εκμετάλλευση και εργασία σε μέρη ή συνθήκες που βλάπτουν την υγεία του ή παρενοχλούν την εκπαίδευσή του (άρθρο 32 της Σύμβασης για τα Δικαιώματα του Παιδιού). Σήμερα, σε όλο τον κόσμο, περίπου 93 εκατομμύρια παιδιά δεν πηγαίνουν σχολείο, ενώ πάνω από το 53% των παιδιών εκτός της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης είναι κορίτσια. Η παροχή εκπαίδευσης – ιδιαίτερα στα κορίτσια – ενδυναμώνει τη θέση των παιδιών και τα προστατεύει από κάθε μορφή εκμετάλλευσης (UNICEF, 2008). Η διεθνής κίνηση για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα του Παιδιού εμφανίζεται ήδη μεμονωμένα στην επικαιρότητα – π.χ. στην Ελλάδα έχουμε τη Βουλή των Εφήβων ή στη Γερμανία τα Κοινοβούλια των παιδιών. Παρόλα αυτά, στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα και ειδικά στο ελληνικό σχολείο όσον αφορά στις εκπαιδευτικές διαδικασίες δεν πραγματώνονται βασικές αρχές των Δικαιωμάτων του Παιδιού. Σύμφωνα με έρευνα της UNICEF, που είχε ως θέμα της τις Διακρίσεις, το Ρατσισμό και την Ξενοφοβία στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, το ελληνικό σχολείο εμφανίζεται σε πολλές περιπτώσεις να είναι ένας χώρος διακρίσεων. Ο ένας στους τρεις ερωτηθέντες δασκάλους και καθηγητές απάντησε ότι «από την εμπειρία του γίνονται διακρίσεις εις βάρος των αλλοδαπών μαθητών στα ελληνικά σχολεία» (UNICEF, 2001, Πανταζής & Μανιάτης, 2008). Χωρίς να λαμβάνεται σοβαρά υπόψη η αυτοεκτίμηση, τα κοινωνικά προβλήματα του παιδιού, χωρίς το παιδί να συμπεριληφθεί ως συμμετέχων και συγχρόνως ως εμπειρογνώμονας της ανάπτυξής του, δεν μπορεί να προσδοκάται για το μέλλον καμία εκπαιδευτική διαδικασία του παιδιού, «(...) κατά την έννοια μιας εκπαίδευσης, η οποία αποδέχεται το παιδί ως έλλογο άτομο» (Mollenhauer & Uhlenhof, 1995). Η αλλαγή αυτής της κατάστασης και η ισότιμη συμμετοχή του παιδιού ως εμπειρογνώμονας στο μικρο-σύστημα της μαθησιακής κοινότητας, οφείλει να αποτελεί το στόχο εκπαιδευτικών, γονέων, πολιτών, πολιτικών και επιστημόνων. Αν μιλάμε, λοιπόν, για κοινωνικές αδικίες που βιώνουν τα παιδιά είτε σε διάφορους εργασιακούς χώρους είτε στο σχολείο, τότε οφείλουμε να διδάξουμε την κοινωνική δικαιοσύνη με τρόπο που να αναστηκώνει αυτό το «πέπλο» άγνοιας και αμάθειας (W.E.B. Du Bois, 1989).

Ο Mick Dodson (1993) δίνει τη δική του ερμηνεία για την κοινωνική δικαιοσύνη, αναφέροντας τα εξής: «Με την κοινωνική δικαιοσύνη έρχεσαι αντιμέτωπος κάθε μέρα. Είναι η ικανότητα να ανατρέφεις τα παιδιά σου, να τα στέλνεις σχολείο, ενώ η εκπαίδευση που θα λαμβάνουν θα ενισχύει τη γνώση τους για την πολιτισμική τους κληρονομιά. Είναι η προοπτική για ανθρώπινες συνθήκες εργασίας και υγεία. Μία ζωή πλήρης από επιλογές και ευκαιρίες, απελευθερωμένη από διακρίσεις». Βέβαια, ο ορισμός ή η ερμηνεία του όρου «κοινωνική δικαιοσύνη», δεν είναι εύκολο θέμα. Παρά το γεγονός ότι ως έννοια εκφράζει μία δυναμική η οποία αλλάζει διαρκώς, σημαίνει διαφορετικά πράγματα σε διαφορετικούς ανθρώπους.

Η αναγκαιότητα να διδαχθεί η κοινωνική δικαιοσύνη αναδύεται από ιστορικά και τρέχοντα παραδείγματα κοινωνικών αδικιών στις οποίες εκτίθενται τα παιδιά στην καθημερινότητά τους, όπως οικονομική εκμετάλλευση και εργασία, κακοποίηση και κακομεταχείριση κ.λπ. Επιπλέον, η δικαιοσύνη δεν γίνεται κατανοητή χωρίς να ληφθεί υπόψη η κοινωνική αδικία. Η αντίληψη του να διδάσκεται μόνο η ιδεατή δικαιοσύνη, μας βρίσκει κάτω από ένα πέπλο άγνοιας και αμάθειας (Rawls, 1975).

Έχοντας ως αφετηρία τα παραπάνω οι εκπαιδευτικοί στα σχολεία πρέπει να στοχεύουν σε πραγματικές εμπειρίες. Ως προς το περιεχόμενο, η διδασκαλία της κοινωνικής δικαιοσύνης είναι μία εκπαιδευτική προσπάθεια, ώστε να αποκαλυφθεί ο κόσμος της

καταπίεσης και της καταδυνάστευσης και να μετουσιωθεί σε έναν δίκαιο κόσμο, που σκοπός του είναι η ενδυνάμωση όλων των ανθρώπων μικρών και μεγάλων. Μόνο εάν συνειδητοποιήσουμε το πρόβλημα είναι πιθανό να αναλάβουμε κοινωνική δράση που μπορεί να οδηγήσει σε κοινωνική δικαιοσύνη. Συνεπώς, όταν διδάσκουμε στους μαθητές πώς να ασκούν κριτική στις αδικίες που γίνονται ανά τον κόσμο, οφείλουμε να τους βοηθάμε να διατυπώνουν δυνατότητες για δράση, ώστε να αλλάξει ο κόσμος και να γίνει πιο δίκαιος και δημοκρατικός. Η κριτική χωρίς ελπίδα μπορεί να απογοητεύσει τους μαθητές και να τους αφήσει δίχως ενέργεια.

Αντί Επιλόγου

Με τη Σύμβαση για τα Δικαιώματα του Παιδιού (1989) η περίοδος προστασίας του παιδιού ανήκει στο παρελθόν. Σήμερα εγκαινιάζεται μία νέα περίοδος, αυτή της νομικής προστασίας των δικαιωμάτων των παιδιών, η οποία υπογραμμίζει την εξέλιξη του παιδιού από νομικό αντικείμενο σε νομικό υποκείμενο. Η νομική προστασία των Δικαιωμάτων του Παιδιού βασίζεται στις παρακάτω προϋποθέσεις:

- Όλοι έχουμε δικαιώματα.
- Πρέπει να είμαστε ενημερωμένοι για τα δικαιώματά μας.
- Αν κρίνεται απαραίτητο, πρέπει να επιβάλλουμε τα δικαιώματά μας.
- Πρέπει να υπάρχει μία κοινότητα που θα υπερασπίζεται τα δικαιώματά μας.

Κάθε μία από τις προαναφερόμενες προϋποθέσεις είναι αλληλοεξαρτώμενη. Αν κάποια από αυτές δεν ισχύει ή ισχύει ανεπαρκώς, τότε διακυβεύεται σοβαρά η νομική προστασία των Δικαιωμάτων του Παιδιού (Verhellen, 1995).

Ολοκληρώνοντας, είναι κοινώς παραδεκτό, ότι μετά την υιοθέτηση της Σύμβασης του 1989 και την Παγκόσμια Σύνοδο Κορυφής του επόμενου έτους, ολοένα και περισσότερα παιδιά γεννιούνται υγιή, σε όλο και μεγαλύτερο αριθμό παιδιών διασφαλίζεται το δικαίωμα να διαβάζουν, να γράφουν, να είναι ελεύθερα να μελετούν, να παίζουν και γενικότερα κατοχυρώνεται το δικαίωμά τους να είναι παιδιά. Παρόλα αυτά, τα Δικαιώματα του Παιδιού εξακολουθούν να απέχουν πολύ από το να γίνουν σεβαστά σε παγκόσμιο επίπεδο, οι δε θεμελιώδεις ανάγκες του παιδιού εξακολουθούν να μην ικανοποιούνται.

Βιβλιογραφία

- Bueren, Geraldine van (1995) *The International Law of the Rights of the Child*. (Dordrecht: Martinus Nijhoff).
- Carle, U. (1998) Die Rechte der Kinder, in: Carle, U, Kaiser, A. (Hrsg.): *Rechte der Kinder*. (Göppingen, Schneider Verlag).
- Council of Europe (ed.) (1996) *The rights of child. A European perspective*. (Strasbourg, Council of Europe Publishing).
- DeMause, L. (1997) Evolution der Kindheit, in: DeMause, L. (Hrsg.): *Hört ihr die Kinder weinen. Eine psychogenetische Geschichte der Kindheit*. (Frankfurt am Main, Suhrkamp).
- Dodson, M. (1993) *Annual Report of the Aboriginal and Torres Strait Islander Social Justice Commissioner*. http://www.hreoc.gov.au/social_justice/statistics/.
- Dokumentation des Kongresses Ökologische Kinderrechte vom 26/27.06.1993 in Bonn (1994). (Bonn, Kid).
- Dorsch, G. (1994) *Die Konvention der Vereinten Nationen über die Rechte des Kindes*.

- (Berlin, Duncker & Humblot).
- Du Bois, W. E. B. (1989) Describes how social injustice takes place “behind the veil of ignorance”, in *The Souls of Black Folk* (New York, Bantam).
<http://members.ncss.org/yl/1902/190223.pdf>
- Ellger-Ruttgardt, S (1987) „*Die Kinder, die waren alle so lieb ...*“. (Weinheim, Deutscher Studienverlag).
- Giebeler, K., Kreuzinger, S., Loewenfeld, M., Winterer-Scheid (1996) *Aufstand für eine lebenswerte Zukunft. Ökologische Kinderrechte: Bestandsaufnahme Ermutigung - Wege zum Handeln*. (München, Ökologie und Pädagogik).
- Heydemeyer, W. (Hrsg.) (1997) *Die Menschenrechte. Erklärungen, Verfassungsartikel, Internationale Abkommen*. (Paderborn, Schöningh).
- Hövel, W. (1993) *Die Rechte der Kinder. Freinet-Pädagogik*. (Bremen, Pädagogik Kooperative).
- Key, E. (1992) *Das Jahrhundert des Kindes*. (Weinheim, Beltz).
- Korczak, J. (1994) *Das Recht des Kindes auf Achtung*. (Göttingen, Vandenhock).
- Mollenhauer, K., Uhlendorf, U. (1995) *Sozialpädagogische Diagnosen II. Selbstdeutungen verhaltensschwächerer Jugendlicher als empirische Grundlage für Erziehungspläne*. (Weinheim, Juventa).
- Πανταζής, Β., Μανιάτης, Π. (2008) Ευκαιρίες πρόσβασης αλλοδαπών μαθητών στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση, in: Παιδαγωγική Εταιρεία Ελλάδος. IB' Διεθνές Συνέδριο: *Πρόσβαση στην Τριτοβάθμια Εκπαίδευση*. (Αθήνα, Ατραπός).
- Plewig, H.-J. (1994) Das Kindeswohl - Grenzen der Sozialdisziplinierung durch Kinderrechte, in: Steindorff, Caroline (Hrsg.): *Vom Kindeswohl zu den Kinderrechten*. (Neuwied, Luchterhand).
- Rawls, J. (1975) *Eine Theorie der Gerechtigkeit*. (Frankfurt am Main, Suhrkamp Verlag).
- Salgo, L. (1996) Kinder- und Jugendrechte im internationalen Vergleich, in: Boogart, H., Fenske, J., Mankau, G., Struck, N., Trede, W., (Hrsg.): *Rechte von Kindern und Jugendlichen. Wege zu ihrer Verwirklichung*. Beiträge zum Frankfurter Rechte Kongreß 1995. (Münster, Votum Verlag).
- Steindorff, C. (1994) *Vom Kindeswohl zu den Kinderrechten*. (Neuwied, Luchterhand).
- Terre des hommes: <http://www.oneworldweb.de/tdh/themen/state.html>.
- UNICEF (2001), <http://www.unicef.gr/oldpress/2001/dt1101.php>.
- UNICEF (2007), <http://www.unicef.gr/oldpress/2001/dt1101.php>.
- UNICEF (2008), <http://www.unicef.gr/oldpress/2001/dt1101.php>.
- Veerman, P. E. (1992) *The Rights of the Child and the Changing Image of Childhood*. (Dordrecht: Marinus Nijhoff).
- Verhellen, E. (1995) Legal Protection of children's Rights, in: *Final Report of the Luxembourg Conference on the Rights of the Child in Europe: make them known, make them happen*. (Luxemburg, European Forum for Child Welfare).
- Verhellen, E. (1996) *Monitoring Children's Rights: The Hague*. (Kluwer Law International).
- Verhellen, E. (2006) Children's Rights and Education, in: Osler, A. (ed.): *Citizenship and democracy in Schools: diversity, identity, equality*. (Trent ham Books, Stoke on Trent, UK and Sterling, USA).